

PŘIHLÁŠKA NÁVRHU PROJEKTU PROGRAMU APLIKOVANÉHO VÝZKUMU A VÝVOJE NÁRODNÍ A KULTURNÍ IDENTITY (NAKI)

Kód programu DF NA ROK 2012

Paměť romských dělníků

V. Popis projektu

(Text max. 5 běžných stran formátu A4)

1. Vymežit konkrétní cíl(e) projektu v souladu s jedním či více dílčími cíly programu tematické priority a způsob jejich naplnění.

Projekt „Paměť romských dělníků“ si klade za cíl zodpovědět otázku, **jak může komunitní práce zaměřená na vzpomínání**, respektive posílení mezigeneračních vazeb **sociálně marginalizovaných obyvatel s menšinovým etnickým pozadím přispět k pozitivní formulaci kulturní identity prostoru a zlepšení interkulturní spolupráce**. Téma bude rozpracováváno **na příkladu romských obyvatel městské části s výraznou poválečnou industriální historií**, jejíž identitní vytváření souvisí s událostmi spjatými s příchodem těchto menšinových obyvatel. Historické období, na které se projekt soustřeďuje, je vymezeno především lety 1945 a 1989. Projekt rozpracovává tematickou prioritu programu NAKI 2. Historie a multikulturní společnost.

Cíl 1. Základní výzkum: teoretická příprava, empirická zjištění, reformulace teoretických postulátů.

Základním analytickým cílem je **posoudit roli mezigeneračních vazeb na komunitní integritu místa a efektivitu způsobů interkulturního posilování lokální sounáležitosti skrze společné vzpomínání**. Výzkum zodpoví teoretickou otázku, jaké jsou vztahy vzpomínání, mezigeneračních vazeb a sounáležitosti s místem. Za klíčové pamětníky budou považováni Romové, kteří přišli po roce 1945 ze Slovenska za prací do lokalit průmyslových českých měst. Zvláštní ohled je brán na aktuální sociální situaci romských obyvatel městské části s výraznou poválečnou industriální historií, kdy do lokality přišli Romové ze Slovenska za prací a mnozí z nich jsou dnes v sociálně nuzné situaci.

Tento cíl je v souladu s plněním dílčího cíle programu NAKI 2.1.a).

Cíl 2. Aplikovaný výzkum: komunitní mezigenerační projekt, jeho realizace a kritická reflexe.

Cílem aplikované části výzkumu je **mobilizovat rodiny pamětníků a zaznamenat vzpomínky na poválečné stěhování Romů za prací ze Slovenska do industriálních českých měst**. Plánujeme působit v ostravských Vítkovicích a v Brně na Cejlu. Obě lokality mají bohatou průmyslovou historii, a je v nich také velký komunitní potenciál (neziskové organizace, revitalizační a integrační projekty měst a městských částí, vzdělávací instituce zaměřené na Romy – Romská knihovna v Ostravě či Muzeum romské kultury v Brně). Vítkovice jsou vhodnější z hlediska genealogie lokality, Cejl má výhodu geografické blízkosti našemu pracovišti.

Tento cíl je v souladu s plněním dílčích cílů NAKI 2.1.b), 2.2.b), 2.2.c), 2.2.e), 2.3.b), 2.3.c) a 2.4.a).

Cíl 3. Metodika kulturní komunitní práce: vytvoření prezentace vzpomínek pamětníků industrializace v návaznosti na soudobé aktivity v lokalitě a ve spolupráci s programy na eliminaci sociálního vyloučení v lokalitě, formulace doporučení a vytvoření metodiky.

Cílem metodické dimenze projektu je **skrze přípravu prezentace výsledku sběru vzpomínek a analýzu tohoto procesu zformulovat postup, jak efektivně a důstojně zapojit do vzpomínkového projektu sociálně vyloučené přistěhovalec společně s majoritními obyvateli, a tím posílit komunitní integritu místa.**

Tento cíl je v souladu s plněním dílčích cílů NAKI 2.1.c) a 2.3.d).

2. Uvést zda byl nebo je předmět výzkumu v minulosti řešen v rámci jiné výzkumné aktivity podporované z veřejných zdrojů a pokud ano, uvést její identifikaci.

Poválečné vzpomínání romských přistěhovalců do ČR dosud nebylo cíleně zpracováno, stejně jako téma interkulturní spolupráce na posílení mezigenerační solidarity a komunitní integrity skrze vzpomínání.

3. Rozbor stavu řešení problému v ČR a v zahraničí s odpovídajícími citacemi v odborné literatuře.

Sociální identita moderního jedince není myslitelná bez vyprávění, v sociálních vědách se proto užívá pojmu narativní identita (přehled filosofických a sociologických koncepcí narativity viz Hamar 2008). Vzpomínání je možno pojímat jako specifickou formu vyprávění, jehož analytický potenciál byl akcentován zvláště od 60. let 20. století, kdy došlo k „emancipaci paměti“ (Marada-Szaló 2010: 7) a problematizaci chápání generací (Giesen 2004). Otřesení představou jedné historie, a v ní existujícího sledu generací souvisel se zpochybněním národovorné mytologie a nereflexivních historických narativ. Rekonstrukce a analytické výklady různých podob kulturní paměti se ukázaly být cestou inkluze historických zkušeností nejrůznějších (etnických, náboženských, sexuálních, atd.) marginalizovaných a menšinových skupin, které byly v minulosti umlčovány. V tomto smyslu je projekt vzpomínání na příchod slovenských Romů do České republiky dvojitou výzvou. Jednak představuje vyplnění dosud písemně nezaznamenaných vzpomínek pamětníků, jejichž stereotypní obraz ani nepředpokládá zajímavost takovýchto vzpomínání (Janků 2003), a dále je doplněním výpovědí, které jsou součástí vyrovnávání se s mnohdy traumatickou normalizační minulostí (Konopásek 1999). Většinu odborných pramenů týkajících se poválečné historie Romů je expertními, nikoliv žitými narativy (Davidová 1995, Pavelčíková 1999, 2004). Vzpomínání Romů, je-li zaznamenáno, se zatím v České republice soustředilo převážně na vzpomínky na holokaust (Nečas 1994) nebo je zpracováno literárně (Polanski 1998).

Projekt je zamýšlen jako modelový příklad zacházení s pamětí přistěhovalců, kdy vzpomínání dodává důstojný rámec situaci, v níž se ocitly tisíce bývalých přistěhovalců-dělníků v evropských městech. Podpora evropské kulturní rozmanitosti zároveň v současné době akcentuje péči o romskou kulturu (EC 2011). V tomto užším smyslu jsou nám inspirací tři nedávno realizované projekty. Je jím projekt Společně o sobě (Kumermann-Tůma 2009) a projekt Integration and Diversity in Education in Europe (Halbymar 2010). V komunitní vrstvě projektu nám také bude inspirací materiál zpracovaný pro kandidaturu Ostravy na titul Evropské hlavní město kultury 2015, kde jsou v programové části navrženy projekty posilující vztah obyvatel k místu, také s ohledem na specifika městských částí s výrazným výskytem sociálně deprivovaných obyvatel (Ostrava 2010).

Z výsledků studií EduMigRom vyplývá, že zvládnutí prvního ročníku střední školy je nejcitlivějším a klíčovým faktorem dalšího vzdělávání sociálně deprivovaných Romů (Marada et al. 2010). Výzkumná část projektu bude načasována tak, aby je zapojení do projektu mohlo podpořit v přechodu na střední školu a podpořilo tak jejich další vzdělávání. Z výsledků studie SoVyRoL (Kašparová et al. 2008) vyplývá, že integrační potenciál je značně vázán na starousedlictví, a že naopak organizované stěhování může posílit tendence k sociální exkluzi a tím také ke xenofobnímu a nepřátelskému nefunkčnímu sousedskému soužití. Podpora toho, aby se starousedlíci přihlásili o svá „práva na prostor“ prostřednictvím vzpomínání na jejich příchod tedy může představovat účinný mechanismus eliminace těchto anomických jevů.

Literatura

DAVIDOVÁ, E. 1995. Romano drom: 1945-1190. změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.

- EC. 2011. Intercultural Dialogue in the Spotlight. Online. Dostupné z: [http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/doc2637_en.htm].
- HAMAR, E. 2008. Vyprávěný židovství. O narativní konstrukci druhogeneračních židovských identit. Praha: SLON.
- JANKŮ, K. 2003. Romové a jiní „skoro-Češi“: pozice kandidátů sociální inkluze do české společnosti. Sociální studia 10.
- GIESEN, B. 2007. V různém čase, v různém rytmu a s rozdílnou pamětí. Sociální studia 1/2007, překlad převzat z: GIESEN, B. 2004. „Noncontemporaneity, Asynchronicity and Divided Memories.“ Time&Society, 13,1.
- HALBMAYR, B. 2010. Integration and Diversity in Education in Europe (IDEE). Bringing Disaffected Youth to Policymaking. International Overview. New York: Open Society Foundations.
- KAŠPAROVÁ, I. – Š. RIPKA, K. SIDIROPULU JANKŮ. Eds. 2008. Dlouhodobý monitoring situace romských komunit v České republice. Moravské lokality. Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity.
- KONOPÁSEK, Z. Ed. 1999. Otevřená minulost: autobiografická sociologie státního socialismu. Praha: Karolinum.
- KUMERMANN, D. – K. TŮMA. Eds. 2009. Společně o sobě. Fotografický projekt napříč velkoměstem. Praha: MKC, Dauphin.
- MARADA, R. et al. 2010. EduMigRom Community Study Report: Czech Republic. Online. Dostupné z: [http://edumigrom.fss.muni.cz/doc/Czech_Community_Study_30June2010.pdf].
- MARADA, R. – C. SZALÓ. 2010. Vzpomínání a paměť. Editorial. Monotematické číslo Vzpomínání a paměť. Sociální studia 1/2010..
- NEČAS, C. 1994. Nemůžeme zapomenout. Našři Bišteras. Olomouc: UP v Olomouci.
- OSTRAVA 2015. 2010. Kulturní program projektu Ostrava 2015.
- PAVELČÍKOVÁ, N. 1999. Romské obyvatelstvo na Ostravsku (1945-1975). FF OU Ostrava.
- PAVELČÍKOVÁ, N. 2004. Romové v českých zemích v letech 1945-1989. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu.
- POLANSKY, P. 1998. Dvakrát tím samým. Básně o romském holocaustu (1940-1997). Praha: G plus G.

4. Uvést metodiku řešení projektu

V první části projektu vytvoříme podrobnou výzkumnou strategii, zvláště pak v rámci týmu sjednotíme diskurzivní zacházení s termíny komunitní integrita, lokální sounáležitost, mezigenerační solidarita a vzpomínání. Stanovíme také základní historické a sociální parametry příchodu slovenských Romů do určených lokalit. To vše v rámci periodických pracovních setkání výzkumného týmu a vznikajících odborných textů. Zároveň vybereme vhodného projektového manažera (v předchozích projektech se nám na této pozici osvědčili úspěšní absolventi studijního programu sociologie FSS MU, kteří chtějí zůstat v kontaktu s univerzitou), zahájíme spolupráci s partnery v lokalitách (školy a komunitní centra) a doktorandy. Po celou dobu řešení projektu budeme v duchu postpozitivistické vědy kombinovat teoretickou konceptualizaci s pozorováním, které budeme průběžně podrobovat analýze. Naše působení v lokalitách podrobíme teoretické reflexi, nebudeme se snažit o objektivistické nezasahování do zkoumaného sociálního dění. Z působení v lokalitách budeme pořizovat záznamy z pozorování, které budeme sdílet ve výzkumném týmu. Podle potřeby pořídíme také záznamy z rozhovorů s jednotlivými aktéry vzpomínkového projektu, tedy se studenty, pamětníky, komunitními pracovníky. Jako další perspektiva na probíhající projekt bude sloužit kontrolní stopáž vznikajícího dokumentu. Ve sběrné fázi výzkumu se budeme soustředit na následující parametry: 1/ jakou mají potomci pamětníků představu o příchodu svých předků do Česka, 2/ co zajímá potomky pamětníků, 3/ jak probíhá spolupráce všech zapojených subjektů z hlediska kritéria interkulturality. Průběžná analýza povede k reformulaci dalších kritérií pozorování, a to směrem k zodpovězení základní výzkumné otázky, tedy jak je možné posílit komunitní integritu místa prostřednictvím posílení lokální sounáležitosti společným vzpomínáním. V závěrečné fázi projektu se budeme soustředit na

formulaci teoretických závěrů a metodiky interkulturní spolupráce. V obou dimenzích projektu, teoretické i aplikované, přizveme k diskusi širší odbornou veřejnost formou uspořádání mezinárodní konference.

5. Stručně popsat vybavenost pracoviště – materiální, laboratorní, přístrojové, případně jiné vybavení řešitelského pracoviště nebo pracovišť, přístup k informačním zdrojům potřebným k řešení projektu.

Katedra sociologie FSS MU je trvale vysoce hodnocena v žebříčcích kvality akademického výkonu. Vedle personálního zázemí, včetně množství interních doktorandů, můžeme těžit ze spolupráce s výzkumnými týmy ostatních kateder (zvláště katedry psychologie a katedry sociální politiky a sociální práce). Přímo na katedře disponujeme projektovou místností, která slouží jako zázemí k řešení aktuálních výzkumných projektů. K dispozici je archiv realizovaných výzkumů a malá zasedací místnost. Knihovna FSS MU patří k nejvybavenějším sociálně-vědným knihovnám v ČR, a to včetně přístupů k mezinárodním databázím.

6. Specifikovat výsledky projektu (výčet všech očekávaných výsledků).

Typ výsledku	N	J _{imp}	J _{rec}	B	D	E	A	M	W
Počet	1	3	3	1	2	3	1	1	10

7. Poslání a očekávané přínosy projektu ve vazbě na očekávané přínosy programu NAKI (část 2.3 programu), včetně zdůvodnění potřebnosti projektu pro naplnění cílů programu NAKI.

Projekt „Paměť romských dělníků“ přispívá k plnění programu NAKI v bodech 1, 2, 4, 6a, 6b, 6f, 10 a 11. Zdůvodnění:

- (1) Výsledky budou v podobě vhodné k archivaci poskytnuty Muzeu romské kultury, a mohou tak být impulzem ke komplexnímu historickému zpracování tematiky v budoucnu.
- (2) Internetová stránka projektu, která bude zprovozněna již v roce 2012, stejně jako tři výstavy ve veřejném prostoru v roce 2014 tvoří hlavní osu zpřístupnění výsledku projektu veřejnosti. Důležitá je také provokace zájmu romských obyvatel o vlastní moderní historii na území ČR.
- (4) Při sběru a prezentaci vzpomínek budou pedagogičtí pracovníci podněcováni k využití projektu pro krátkodobé i střednědobé výukové projekty. Příklady dobré praxe budou uvedeny v metodice interkulturní spolupráce.
- (6a, 6b, 6f, 10, 11) Tyto aspekty programu NAKI bude naplňovat připravovaná metodika interkulturní spolupráce. Metodika bude určena zástupcům místních samospráv institucím (výukovým, kulturním a komunitním) působícím v městských částech či malých obcích s etnicky diverzifikovanou skladbou obyvatelstva.

8. Kritické předpoklady dosažení cíle projektu, popis rizik projektu.

Riziko diskontinuity spolupráce výzkumného týmu. Nízké – nevytváříme nová místa a máme mnohačetnou zkušenost se vzájemnou výzkumnou spoluprací.

Riziko nespolečnické komunitních a pedagogických pracovníků v lokalitách. Nízké – v obou lokalitách máme osobní vazby z předchozí výzkumné spolupráce, partneři budou také finančně motivováni, a tím také zároveň zavázáni.

Riziko nezájmu pamětníků a jejich potomků v lokalitách. Střední – podpora škol a nízký celkový počet spolupracovníků (do 10 v každé lokalitě) riziko eliminují.

Riziko nedodání tří velkých služeb (výstava, dokument, monografie) projektu v termínu. Nízké – vzhledem k vybraným jedinečným dodavatelům (viz výklad k rozpočtu).